

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

КУЗІВ МАРІЯ ЗІНОВІЇВНА

УДК 37.048.4(430+477)

**ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В НІМЕЧЧИНІ Й
УКРАЇНІ В УМОВАХ РИНКУ ПРАЦІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)**

Спеціальність 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент

Лозинська Ніна Болеславівна,

Львівський національний університет імені І. Франка,
доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки,
м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Матвієнко Ольга Василівна,

Київський національний лінгвістичний університет,
проректор з наукової роботи, м. Київ;

кандидат педагогічних наук

Удовиченко Надія Костянтинівна,

Ніжинський державний університет імені М. Гоголя,
доцент кафедри німецької мови, м. Ніжин.

Захист відбудеться «30» березня 2011 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (04060, м. Київ, вул. М Берлінського, 9).

Автореферат розісланий «28» лютого 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Лапаєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів удосконалення профорієнтаційної роботи з молоддю в Україні в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Інтеграція нашої країни у міжнародний науково-освітній простір, динамічний розвиток ринкової економіки, який спричиняє швидку зміну світу професій, ставлять нові якісні вимоги до фахівців усіх спеціальностей; тому вивчення і запозичення прогресивних ідей та досвіду професійної орієнтації інших країн, зокрема Німеччини, має важливе значення.

Як показало вивчення літературних джерел, у Німеччині створено чітку систему співпраці різних інституцій та закладів, спрямовану на постійне вдосконалення профорієнтаційної роботи. Ця важлива діяльність здійснюється із залученням підприємств до роботи з професійної орієнтації і базується на тісній співпраці навчальних закладів та центрів зайнятості. Система професійної освіти Німеччини визнана світовою спільнотою однією з найкращих, а профорієнтаційна робота є взірцем підготовки молоді до вибору професії.

Професійна орієнтація в Україні відповідає концепції неперервної освіти упродовж усього життя. Шляхи розв'язання профорієнтаційних завдань визначено у Національній доктрині розвитку освіти (2002), законах України «Про освіту» (1991), «Про зайнятість населення» (1991), Концепції державної системи професійної орієнтації населення (2008), «Плані спільних дій Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення співпраці державної служби зайнятості та органів управління освіти і науки у сфері зайнятості та підготовки кадрів для потреб роботодавців» (2008) та інших нормативно-правових документах.

Свідченням актуальності проблеми професійної орієнтації молоді в різні періоди розвитку держави є незмінний інтерес науковців, які вивчали різні її аспекти. Так, соціально-педагогічним передумовам професійного самовизначення молоді присвятили праці В. Єндальцев, І. Назімов, В. Савченко, М. Тітма, Г. Чередниченко, З. Шубкін та ін.

Психолого-педагогічні основи підготовки молоді до вибору професії аналізували Г. Бас, Ю. Гільбух, О. Голомшток, М. Захаров, В. Кавецький, Є. Клімов, Г. Костюк, Є. Павлютенков, К. Платонов, Л. Потапюк, К. Сазонов, В. Синявський, І. Уличний, Б. Федоришин, С. Чистякова, М. Янцур та ін.

Досвід зарубіжних країн щодо професійної орієнтації вивчали Г. Дмитрієв (США), С. Павлюк (Німеччина), О. Приступа (Німеччина), Л. Сундукова (Англія), А. Турчин (Німеччина), Н. Удовиченко (Німеччина) та ін.

Проблему професійного вибору підростаючим поколінням в її історичному аспекті досліджували В. Аванесов, А. Вихрущ та ін.

Значну увагу дослідники звертали на питання професійної орієнтації школярів на певні види професійної діяльності (С. Загребельний, Л. Куліненко, М. Опачко, Т. Осипова, О. Пащенко). І. Жерноклеєв, К. Нестеренко та ін. широко досліджували вибір учнями спеціальностей робітничої та сільськогосподарської сфери. Сьогодні є актуальною проблема вибору школярами професій підприємницького напрямку (Д. Закатнов, С. Мельник, М. Тименко та ін.).

Питанням професійної педагогіки, в тому числі і профорієнтації, присвятили свої праці німецькі науковці (М. Бернارد (M. Bernard), Г. Густе (H. Husted), А. Ягер (A. Jager) та інші). Слід зазначити, що профорієнтацією в контексті структурних змін у світі професій займалися Р. Домбоїс (R. Dombois), В. Досталь (W. Dostal), К. Шобер (K. Schober); профорієнтацію як освітню систему і систему зайнятості досліджували Л. Реєтц (L. Reetz), Г. Фамулла (G. Famulla), Н. Яке (N. Jacke). На професійну орієнтацію особливих груп молоді звернули увагу У. Гекер (U. Hecker), М. Гранато (M. Granato), Б. Німеєр (B. Niemeier), дидактичними аспектами професійної орієнтації займалися Г. Дедерінг (H. Dederling), Г. Дібберн (H. Dibbern), Д. Леммерміле (D. Lemmermöhle), А. Люмпен (A. Lumpe) та ін.

Проте високий рівень безробіття серед молоді і плінність кадрів, велика кількість людей, незадоволених своєю професією, відсутність у загальноосвітніх навчальних закладах навчально-методичного забезпечення з професійної орієнтації свідчать, що питання вибору професії не може вважатися розв'язаним.

Доцільно зазначити, що упродовж навчання змінюються життєві і професійні плани молоді, зростає кількість тих, для кого навчальна і трудова діяльність втрачає сенс. Саме в цьому і виявляється недостатній рівень профорієнтаційної роботи у школі та вивчення перспектив ринку праці як бази для майбутнього працевлаштування.

На початку ХХІ століття перед освітньою системою України постала необхідність удосконалення роботи з підготовки учнівської молоді до вибору професії, оскільки ринкова економіка ставить нові якісні вимоги до фахівців різних професій, вимагає підвищення кваліфікації та навчання впродовж життя. За цих умов важливого значення набуває виявлення та осмислення прогресивного зарубіжного досвіду з професійної орієнтації різних категорій учнівської молоді.

Хоч питанням профорієнтації надавалася постійна увага в науковій літературі, розроблено немало методик виявлення здатності до оволодіння тією або іншою професією, однак сьогодні має місце суперечність між необхідністю аналізу досвіду професійної орієнтації в зарубіжних країнах як важливої умови інтеграції України у європейський простір і відсутністю дослідження з професійної орієнтації країн Європи. Безумовний науковий і практичний інтерес становить аналіз досвіду профорієнтації у Федеративній республіці Німеччини, який за свідченнями дослідників значною мірою відповідає вимогам ринку праці, спрямовуючи учнівську молодь на оволодіння професіями, що мають попит, спрямовують на дотримання принципу «освіта впродовж життя».

Викладене вище і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження «Професійна орієнтація учнівської молоді в Німеччині й Україні в умовах ринку праці (порівняльний аналіз)».

Визначаючи тему наукового пошуку, ми враховували два ключові чинники. З одного боку, об'єктивну необхідність здійснення в Україні порівняльно-педагогічного дослідження з проблем професійної орієнтації, з другого – творче використання передових ідей країн Європейського Союзу, зокрема Федеративної Республіки Німеччини, з метою інноваційного розв'язання цієї проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає загальній науковій проблемі кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка «Світові тенденції розвитку освіти і педагогічної думки» (РК 0105U004977). Тема дослідження затверджена вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 13 від 30 травня 2007 р.) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні НАПН України (протокол № 3 від 25 березня 2008 р.).

Об'єкт дослідження: система професійної орієнтації учнівської молоді в Україні та Німеччині.

Предмет дослідження: становлення і розвиток професійної орієнтації учнівської молоді в Україні та ФРН в умовах ринку праці.

Мета дослідження: на основі цілісного аналізу історичних, соціально-економічних, педагогічних процесів становлення і розвитку професійної орієнтації в Україні та Німеччині охарактеризувати структуру, визначити особливості функціонування професійної орієнтації учнівської молоді в Україні та ФРН, обґрунтувати можливості творчого використання прогресивних ідей німецького досвіду з профорієнтації у нашій країні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Вивчити педагогічні, психологічні, соціальні, економічні підходи до дослідження проблеми професійної орієнтації.
2. Проаналізувати соціально-економічні та історико-педагогічні умови розвитку професійної орієнтації та обґрунтувати періодизацію становлення і розвитку професійної орієнтації у Німеччині й Україні.
3. Виявити особливості професійної орієнтації учнівської молоді в Україні в умовах сучасного ринку праці.
4. Розкрити характерні ознаки та тенденції розвитку професійної орієнтації учнівської молоді в Німеччині.
5. Визначити можливості ефективного застосування прогресивних ідей німецького досвіду професійної орієнтації в Україні й розробити навчально-методичний посібник для учнів та вчителів загальноосвітніх шкіл, психологів та консультантів центрів зайнятості і методичні рекомендації для викладачів і дослідників проблеми професійної орієнтації.

Концептуальна ідея дослідження. Провідна концептуальна ідея дослідження полягає в тому, що профорієнтаційну роботу потрібно здійснювати на основі вивчення інтересів, нахилів і здібностей учнів з урахуванням вимог ринку праці.

Організаційно-педагогічні форми взаємодії навчальних закладів, центрів зайнятості та працедавців необхідно спрямовувати на вдосконалення професійної підготовки випускників із врахуванням запитів сучасного виробництва та сфери послуг, надавати їм можливості постійно підвищувати свою кваліфікацію (вчитися впродовж життя).

Організація, зміст та методи навчання, допрофесійна та професійна

підготовка учнів взаємопов'язані; вони мають забезпечувати оволодіння суміжними та інтегрованими професіями, що сприятиме професійній мобільності та соціальній адаптації випускників навчальних закладів на ринку праці.

Підготовка учнівської молоді до вибору професії розглядається нами не тільки як завдання загальноосвітніх навчальних закладів, а й центрів зайнятості та підприємств.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на використанні загальнометодологічних положень: професійної етики; філософії професій; теорій професіоналізації про чинники становлення та визнання професій; професійної педагогіки і психології праці; професіології; професіографії.

Теоретичну основу дослідження становлять:

– теоретичні положення порівняльної професійної педагогіки (Н. Абашкіна, Т. Десятов, Г. Єгоров, М. Лавриненко, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Турчин, Н. Удовиченко);

– концепції розвитку неперервної освіти – освіти впродовж життя (І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, А. Петровський, Р. Домбоїс (R. Dombois), А. Люмпе (A. Lumpe));

– нові підходи до самовизначення школярів в умовах профільного навчання (Д. Закатнов, О. Мельник, С. Чистякова);

– результати досліджень з проблем впливу соціально-економічного середовища на професійний вибір (В. Єндальцев, В. Кавецький, І. Назимов, В. Савченко, М. Тименко, Г. Густе (H. Husted), В. Досталь (W. Dostal), К. Шобер (K. Schober));

– положення і висновки, обґрунтовані за результатами досліджень вітчизняних та зарубіжних учених з проблеми професійної орієнтації (Г. Бас, А. Вихрущ, Ю. Гільбух, А. Голомшток, І. Жерноклеєв, С. Загребельний, Є. Клімов, І. Кон, Г. Костюк, Л. Куліненко, Г. Павлова, Є. Павлютенков, Л. Потапюк, В. Синявський, Б. Федоришин, С. Фукуяма, Г. Абель (H. Abel), К. Даммер (K. Dammer), Е. Дауенгауер (E. Dauenhauer), Г. Дедерінг (H. Dederling), Г. Дібберн (H. Dibbern), Г. Кліпперт (H. Klippert), В. Крамер (W. Kramer), Г. Нідер (H. Nieder), Б. Німеєр (B. Niemeyer), Г. Фамулла (G. Famulla), Г. Штеффенс (H. Steffens)).

Методи дослідження зумовлені його метою і завданнями. У дисертаційній роботі використано: історико-педагогічний аналіз наукової літератури німецькомовних авторів та німецьких періодичних видань; системний підхід до об'єкта дослідження, який забезпечується єдністю та взаємодоповненням аналізу і синтезу, індуктивного та дедуктивного методів; порівняльно-історичне вивчення соціально-педагогічних фактів у їхньому історичному розвитку; аналітичне вивчення нормативно-правових документів; аналіз соціологічної, філософської, економічної, психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури; вивчення практичного досвіду.

Джерельна база дослідження. У дисертаційному дослідженні використані такі джерела: державні офіційні документи України, Ради Європи, Німеччини щодо сприяння зайнятості, розвитку неперервної професійної освіти та з питань

професійної орієнтації; професієзнавчі матеріали профінформаційних центрів, центрів зайнятості Німеччини й України; монографічні та інші праці вітчизняних та німецьких учених; матеріали вітчизняних та зарубіжних періодичних видань; матеріали і тези наукових конференцій з проблем професійної орієнтації, що проводилися німецькими науковими установами; результати спостережень і досліджень автора під час перебування у ФРН.

У сукупності використані літературні та документальні джерела, а також інформація з мережі Інтернет дали можливість вирішити поставлені в дисертаційному дослідженні завдання.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ століття. Нижня хронологічна межа (50-ті роки ХХ століття) припадає на період, коли після Другої світової війни почався розвиток науки і техніки, а молодь після закінчення навчання в загальноосвітній школі зіткнулася з новими вимогами світу праці й професії.

Верхня хронологічна межа (початок ХХІ століття) обґрунтовується досягненнями інформаційно-технологічного розвитку, що змінили світ професій та спонукають до подальшого удосконалення профорієнтаційної роботи з урахуванням нових вимог ринку праці.

Для логічного обґрунтування сучасного стану і перспектив розвитку професійної орієнтації в дисертації здійснено ретроспективний аналіз цієї проблеми з початку ХХ століття.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося у 2004–2009 рр. і включало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (2004–2006) теоретично осмислено проблему, визначено об'єкт, предмет мету і завдання дослідження, вивчено та опрацьовано наукову та науково-методичну літературу з обраної теми. Розроблено програму і методику наукового пошуку. На підставі зібраного та осмисленого матеріалу сформульовано загальну концепцію дослідження.

На другому етапі (2006–2008) конкретизовано методику дослідження, тривало вивчення літературних та документальних джерел, що висвітлюють особливості професійної орієнтації в Україні та Німеччині; систематизовано досліджений матеріал; здійснено системно-історичний та порівняльний аналіз основних ідей, концепцій, практичного досвіду.

На третьому етапі (2008–2010) за результатами дослідження виявлялося подібне й відмінне у професійній орієнтації України та Німеччини, тенденції розвитку та перспективи творчого застосування німецького досвіду професійної орієнтації в Україні; здійснено апробацію та впровадження основних положень і висновків дослідження, зокрема навчально-методичного посібника «Мої кроки до вибору професії». Завершено роботу з оформлення дисертаційного дослідження; підготовлено до друку методичні рекомендації.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

– *вперше* у вітчизняній педагогічній науці проаналізовано й узагальнено досвід розвитку профорієнтаційної роботи в об'єднаній Німеччині; теоретично

обґрунтовано положення щодо періодизації розвитку професійної орієнтації; виявлено особливості профорієнтації учнівської молоді в умовах ринку праці;

– *удосконалено положення щодо організації професійної орієнтації учнівської молоді в Україні в умовах ринку праці; запропоновано нове навчально-методичне забезпечення, нові форми профорієнтаційної роботи;*

– *подальшого розвитку набули змістове наповнення базових понять з професійної орієнтації з огляду на мінливі процеси соціально-економічного розвитку, уявлення про посилення ролі навчальних закладів, центрів зайнятості у справі профорієнтації.*

У науковий обіг уведено нові документи та факти, які ґрунтуються на працях німецьких науковців із питань теорії і практики професійної орієнтації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що авторський навчально-методичний посібник «Мої кроки до вибору професії», розроблений на основі вивчення досвіду професійної орієнтації Німеччини, доцільно використовувати шкільним психологам, класним керівникам, учителям трудового навчання, а також профконсультантам центрів зайнятості з метою підготовки учнівської молоді до професійного вибору.

Положення, результати і висновки наукової праці можна використовувати в дослідженнях із теорії та історії педагогіки, професійної та порівняльної педагогіки; для подальшого розвитку стратегій модернізації освітньої політики України в галузі професійної орієнтації молоді в умовах ринку праці. Висновки і рекомендації, обґрунтовані за результатами дослідження, можуть бути застосовані в загальноосвітніх навчальних закладах під час проведення семінарів із трудового навчання, а також у вищих навчальних закладах для підготовки спецкурсів з теорії та історії педагогіки, порівняльної професійної педагогіки.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у практику роботи таких вищих навчальних закладів: Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-06/2028 від 25 листопада 2008 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 5053 від 16 грудня 2008 р.), Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола міста Тернополя (довідка № 427/01 від 21 листопада 2008 р.), а також у роботу загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів Підгаєцького району Тернопільської області (довідка № 44 від 5 грудня 2008 р.) та Підгаєцького районного центру зайнятості (довідка № 1405 від 20 листопада 2008 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованій у співавторстві з Н. Б. Лозинською науковій статті особистий внесок здобувача полягає у визначенні особливостей профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю у ФРН, у методичних рекомендаціях – в обґрунтуванні тенденцій розвитку професійної орієнтації в умовах ринку праці.

Достовірність та обґрунтованість одержаних результатів забезпечується застосуванням методів, адекватних меті й завданням дослідження; ретроспективним логіко-системним дослідженням значного обсягу літературних джерел, документів і матеріалів, філософських, історичних та психолого-педагогічних праць; порівнянням теоретичних результатів дослідження з

практичною роботою; впровадженням результатів дисертаційного дослідження у практику навчальних закладів та центрів зайнятості.

На захист виносяться положення щодо:

– тенденцій розвитку професійної орієнтації в Німеччині – професійна орієнтація у Німеччині здійснюється у тісній співпраці загальноосвітніх навчальних закладів із центрами зайнятості, при яких створено профінформаційні центри для молоді та підприємствами, де учні шкіл проходять практику. На сучасному етапі розвитку професійної орієнтації в Німеччині проходження учнями практики відбувається також в інших країнах Європейського Союзу;

– особливостей професійної орієнтації в Україні в умовах ринку праці та можливостей удосконалення організації профорієнтації з використанням прогресивних ідей німецького досвіду.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації було представлено на: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (Тернопіль, 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції» (Черкаси, 2008 р.); VII Міжнародній науково-методичній конференції «Сучасний український університет: теорія і практика впровадження інноваційних технологій» (Суми, 2008 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної» (Полтава, 2008 р.); Других міжнародних педагогічних читаннях на пошану члена-кореспондента АПН України, доктора педагогічних наук, професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Богдана Ступарика «Проблема якості виховання і навчання у системі безперервної освіти» (Івано-Франківськ, 2008 р.); II Міжнародній науковій конференції «Іноземномовна комунікація: здобутки та перспективи» (Тернопіль, 2008 р.); Міжнародній науковій конференції «Місія викладача вищої школи в контексті сучасних освітніх викликів» (Львів, 2008 р.). Основні положення дисертаційної роботи обговорено на звітних наукових конференціях кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2007 р., 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні засади профільного навчання та профорієнтаційної роботи» (Донецьк, 2010 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 публікаціях. З них – 5 статей опубліковано у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 стаття – у науково-практичному освітньо-популярному журналі для педагогів, 7 – тези та матеріали конференцій, 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні рекомендації.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 286 сторінок, з них – 180 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи, викладено концепцію дослідження, його методологічні й теоретичні основи, джерельну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, визначено зв'язок з науковою темою, сформульовано основні положення, які виносяться на захист, викладено вірогідність наукових результатів та висновків дослідження, стан апробації та впровадження результатів наукового пошуку.

У першому розділі – **«Теоретичні основи професійної орієнтації учнівської молоді»** – проаналізовано економічну, психологічну та педагогічну наукову літературу Німеччини, СРСР, України, Росії ХХ – початку ХХІ століття з проблеми дослідження; здійснено аналіз поняттєвого апарату; розглянуто психологічні аспекти професійної орієнтації.

Проведений аналіз показав, що у психолого-педагогічній літературі немає єдиного підходу до тлумачення поняття «профорієнтація». Загальним для усіх тлумачень є те, що під профорієнтацією розуміють спільну діяльність школи, родини і громадськості, спрямовану на підготовку учнівської молоді до вибору професії відповідно до інтересів, нахилів і здібностей, а також потреб суспільства в трудових ресурсах. У дисертаційному дослідженні ми дотримуємося цієї ж думки. Окрім того, сучасне трактування професійної орієнтації включає чотири основних аспекти, суть яких полягає у тому, що:

1) професійна інформація надає людині відомості про господарські структури і підприємства, реальний або очікуваний попит на конкретні професії, про вимоги професії до особистості, про відповідні професійні навчальні заклади;

2) у процесі професійної консультації вивчаються і порівнюються можливості і бажання людини з вимогами професії до її здоров'я, знань, особистісних якостей з метою вироблення рекомендацій про кращі шляхи трудового самовизначення;

3) професійний добір формує висновок про придатність до визначеного виду діяльності;

4) професійна адаптація – пристосування людини до змісту й умов конкретного виду трудової діяльності.

Професійна орієнтація не може бути цілеспрямованою та ефективною без наявності чіткої, науково обґрунтованої інформації про специфіку професій, їх вимоги до особистісних і психофізіологічних якостей людини. Незнання психологічного змісту професії може мати негативні наслідки при виборі чи зміні професії, профілю навчання, при працевлаштуванні, проведенні профконсультації. Тому професіографічне забезпечення профорієнтації має провідне значення.

З'ясовано, що проблема професійного самовизначення учнівської молоді пов'язана із суперечністю між системою зовнішніх стимулів і системою реально діючих мотивів старшокласників. Тільки наявність сформованої потреби в оволодінні конкретною предметною діяльністю, конкретним видом праці робить вибір професії мотивованим й усвідомленим. Цей вибір повинен здійснюватися з урахуванням бажань, прагнень, здібностей, таланту, стану здоров'я,

психофізіологічних та індивідуально-психологічних особливостей, а також стану ринку праці, соціально-економічних проблем у регіоні.

Результати опрацювання праць німецьких науковців (Г. Дедерінга, Г. Дібберна, Г. Нідера та ін.) дали змогу визначити, що професійна орієнтація в Німеччині розглядається як педагогічне поняття, що означає комплексну організацію навчання, яка виникає зі співпраці школи і служби профконсультації центру зайнятості. Як правило, головне її завдання здійснюється на занятті з вибору професії у загальноосвітній школі; мета її – розвиток в учнів уміння обрати професію, що полягає у здатності вдало знаходити та оцінювати інформацію про вибір професії.

У розділі розкрито соціально-економічну детермінованість розвитку професійної орієнтації в Україні та Німеччині.

Аналіз ринку праці показав, що підготовка фахівців закладами освіти в Україні не узгоджується із потребами ринку праці. Вищі навчальні заклади переповнені особами, які навчаються на контрактній основі. Якість підготовки часто не відповідає вимогам роботодавців, випускники ВНЗ поповнюють лави безробітних, натомість в країні не вистачає кваліфікованих фахівців робітничих професій.

Ринок праці у Німеччині, за даними Інституту дослідження ринку праці і професійної сфери, розширюється для професійно підготовлених фахівців, випускників ВНЗ, у той час як для некваліфікованих робітників він послідовно скорочується, ці верстви населення поповнюють лави безробітних.

У Німеччині спостерігаються дві протилежні тенденції: тривале безробіття росте, одночасно з'являються робочі місця в нових галузях промисловості. Насамперед така тенденція спостерігається в сферах, пов'язаних із запровадженням новітніх технологій: у комунікації, кваліфікованому діловодстві, торгівлі, у консультаційних пунктах, у сфері підвищення кваліфікації й охорони навколишнього середовища. Сприятливі перспективи – у сфері обслуговування населення, догляду за людьми і виховання дітей.

У другому розділі – **«Історико-педагогічний аналіз професійної орієнтації в Україні та Німеччині»** – розкрито історичні аспекти розвитку професійної орієнтації в Німеччині й Україні та проаналізовано загальну характеристику профорієнтаційної роботи у цих країнах в умовах ринку праці.

Дослідивши історико-педагогічні умови розвитку професійної орієнтації, ми дійшли висновку про те, що необхідність підготовки молоді до професійного вибору зумовлена вимогами суспільства. Вона пов'язана з різними процесами, які відбуваються у тій чи іншій країні: науково-технічними, соціально-економічними, освітньо-педагогічними, політичними тощо. Розвиток країни, науково-технічний прогрес приводять до виникнення нових професій, що потребують кваліфікованих робітників.

Аналіз історичних аспектів показав, що профорієнтаційний рух, який розвинувся на початку ХХ ст., одержав свій поштовх від вимог самого життя, його соціально-економічного розвитку. Враховуючи соціально-економічні та історико-педагогічні особливості Німеччини, ми виокремили наступні періоди формування та розвитку професійної орієнтації у ФРН:

– перший період – початок ХХ століття – початок Другої світової війни – період становлення та розвитку професійної орієнтації, створення профконсультаційних бюро тощо;

– другий період – 50-ті роки ХХ століття – 1990 рік – етап, коли відродження економіки після Другої світової війни потребувало кваліфікованих працівників, а відповідно і якісної підготовки до вибору професії. Професійна орієнтація активно розвивалася у ФРН та НДР;

– третій період – кінець ХХ століття – до цього часу – період розвитку професійної орієнтації згідно із законами федеральних земель відповідно до потреб інформаційного суспільства.

В Україні ми обґрунтували такі періоди:

– перший період – початок ХХ століття – початок Другої світової війни – період формування та розвитку професійної орієнтації в Україні, який супроводжувався створенням бюро профконсультації у Східній Україні та «Психотехнічних порадень» у Західній Україні, розвитком психотехніки, запровадженням політехнічного, трудового навчання у школах тощо;

– другий період – 50-ті роки ХХ століття – 1990 рік – період розвитку професійної орієнтації в УРСР після Другої світової війни до розпаду СРСР: ґрунтовно досліджувалися теоретичні аспекти професійної орієнтації, створювалися центри профорієнтації тощо;

– третій період – 1991 – 2007 роки; період становлення України як незалежної держави та перехід до ринкової економіки, що значною мірою визначала завдання професійної орієнтації. У профорієнтації учнівської молоді це був також перехідний період;

– четвертий період – 2008 рік – до цього часу; розвиток професійної орієнтації в умовах сучасного ринку праці (затвердження нової Концепції державної системи професійної орієнтації населення, встановлення у школах профорієнтаційних терміналів тощо).

З'ясовано, що сьогодні в організації і проведенні роботи з підготовки молоді до професійного самовизначення повинна виявлятися велика гнучкість, оскільки в умовах ринку праці молодій людині ніхто не гарантує оплачувану роботу впродовж усього трудового життя, тим більше, пов'язану з однією і тією ж професією. Виходячи з цього, одним з основних завдань професійної орієнтації повинно бути сприяння розвитку в молоді таких якостей майбутнього працівника, як здатність до професійного вдосконалення, готовність переключатися з одного виду діяльності на інший, тобто бути професійно і соціально мобільним. Тому проблема підготовки учнівської молоді до вибору професії є особливо актуальною. Важливе значення має також вивчення німецького досвіду, зокрема співпраці агенцій праці із загальноосвітніми навчальними закладами. Цю співпрацю було врегульовано у 1971 році постановою Конференції міністрів культури федеральних земель. Згідно з цією постановою міністри культури земель і Федеральне відомство праці погодили, що школа надаватиме учням основні знання з галузі економіки та інформацію про світ професій. Це завдання здійснюватиметься на заняттях із вибору професії, а консультанти центрів

зайнятості надаватимуть консультацію та братимуть участь у проведенні занять з профорієнтації.

Важливе місце у професійній орієнтації ФРН займає проходження учнями загальноосвітніх навчальних закладів практики на підприємствах. Вона впроваджена на основі наказу міністрів культури федеральних земель у 1977 році. Практику проходили 8-мі класи основної та спеціальної та 9-ті класи реальної школи. Практика відповідала навчальній програмі з предмета «Економіка/політика». Дозволялося її проводити у першому півріччі випускного класу.

Доведено, що професійна орієнтація повинна спонукати учнівську молодь до прийняття відповідного рішення щодо вибору професії й робочого місця, сприяти розвитку у кожного економічної активності, трудової та інтелектуальної незалежності; допомагати орієнтуватися на ринку праці. Від молоді вимагається не тільки відмінне володіння професією, а й сформованість нових суб'єктивних якостей, серед яких найважливішими є: інтегрованість і цілісність особистості, ерудованість та здатність до швидкої орієнтації в соціальній ситуації, готовність до переорієнтації і перенавчання, оновлення знань, умінь і навичок, самостійність і відповідальність за свій вибір, уміння «переконструювати» у структурі своєї особистості окремі елементи адекватно цілям, завданням і умовам ситуації. Ці вимоги стосуються сьогодні молоді і в Україні, і в Німеччині.

У третьому розділі – **«Тенденції розвитку професійної орієнтації в Україні та Німеччині»** – висвітлено особливості профорієнтаційної роботи в Україні й Німеччині в умовах сучасного ринку праці, наводиться порівняльний аналіз професійної орієнтації у цих країнах та окреслюються можливості використання прогресивних ідей німецького досвіду професійної орієнтації в Україні.

Професійна орієнтація в Німеччині здійснюється в загальноосвітніх навчальних закладах усіх федеральних земель. Вона є окремим або інтегрованим предметом. Розроблено цикл прикладних навчальних дисциплін під загальною назвою «Вступ у світ праці та економіки», що охоплює: «Заняття з техніки», «Машинопис і діловодство», «Технічне креслення», «Текстильні роботи» та ін. Передбачено також вивчення курсу «Вибір професії». У навчальних закладах проводяться рольові й ділові ігри: школярі розв'язують профорієнтаційні завдання, працюючи під час виробничої практики та екскурсій у фірмах та на підприємствах. Велика увага приділяється роботі з батьками.

Як показало вивчення літературних джерел, у ФРН добре організовано роботу у справі збирання інформації про гостро дефіцитні професії. Виходить журнал «Berufskunde» («Профінформація»); у центрах зайнятості розроблено інформаційні папки. Федеральна агенція праці контролює кон'юнктуру ринку і видає школам рекомендації щодо напрямів профорієнтаційної діяльності в той чи інший період.

Профконсультанти агенцій праці у ФРН беруть активну участь у навчальному процесі: проводять заняття, групові та індивідуальні консультації. За кожною школою закріплений консультант центру зайнятості.

При центрах зайнятості створено профінформаційні центри. Вони існують в усіх 176 агенціях праці, є й мобільні центри. Учні відвідують профінформаційні

центри класом, індивідуально або з батьками. Там вони можуть подивитися фільми, одержати різні брошури та численні журнали, отримати інформацію про знаходження місця навчання тощо.

Активну профорієнтаційну роботу у ФРН здійснюють ремісничі палати. Інформацію щодо професійної освіти надають промислово-торгові палати.

З'ясовано, що у Німеччині з метою кращого уявлення про світ професій учні проходять практику. Сьогодні практика проводиться у школах різних типів, існує також постійна співпраця шкіл не тільки з підприємствами, а й із ВНЗ та центрами зайнятості.

На сучасному етапі розвитку професійної орієнтації у Федеративній Республіці Німеччині важливе значення має проходження практики учнями загальноосвітніх навчальних закладів за кордоном. Метою міжнародної практики є ознайомлення з професійною освітою та професійною діяльністю в інших країнах Європейського Союзу.

З метою поліпшення профорієнтаційної роботи у ФРН розроблено «Паспорт з вибору професії». «Паспорт» складається із вступу, основної частини та зошита із завданнями. «Паспорт» поширений у всіх федеральних землях Німеччини. Робота над «паспортом» здійснюється переважно в рамках предмета з профорієнтації, рідше – в іншій формі, в тому числі із залученням класних керівників. Такий «паспорт» отримують учні у сьомому класі і заповнюють його з допомогою вчителів протягом останніх років навчання у школі. У федеральній землі Шлезвіг-Гольштейн розроблено додаток до «Паспорта з вибору професії» для учнів професійних шкіл.

Метою Концепції державної системи професійної орієнтації населення, прийнятою Постановою Кабінету Міністрів України у 2008 році, є забезпечення розвитку державної системи професійної орієнтації населення згідно з пріоритетами державної економічної та соціальної політики і світовим досвідом та конкурентоспроможністю національного ринку праці.

Реформування системи загальної середньої освіти в Україні, яке, зокрема, передбачає впровадження профільного навчання, подальшу демократизацію та гуманізацію школи тощо, створює потенційно сприятливі умови для успішного розв'язання профорієнтаційних завдань.

Профорієнтаційну роботу у загальноосвітніх закладах України сьогодні здійснюють в основному вчителі трудового навчання, класні керівники та психологи шкіл, використовуючи при цьому різні форми та методи.

З'ясовано, що з метою співпраці із загальноосвітніми навчальними закладами та поліпшення профорієнтаційної роботи центри зайнятості встановлюють у школах профорієнтаційні термінали. Ця робота здійснюється згідно з «Планом спільних дій Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення співпраці державної служби зайнятості та органів управління освіти і науки у сфері зайнятості та підготовки кадрів для потреб роботодавців», затвердженим у 2008 році.

Державна служба зайнятості розробила та впровадила у 2009 році для учнів 7–8 класів новий інформаційний проект «Профорієнтаційний щоденник школяра», який дає змогу в ранньому віці сформувати в майбутніх випускників

уявлення про відповідальність за своє майбутнє, свідомий вибір професії та життєвого шляху. Використовуючи цей щоденник, учні дізнаються багато цікавого про світ професій, роблять крок до самопізнання та обрання сфери майбутньої професійної діяльності.

В Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості науково-дослідною лабораторією з професійної орієнтації незайнятого населення розроблено профінформаційні папки з описами сучасних професій.

Потрібно однак зазначити, що в Україні немає активної співпраці загальноосвітніх навчальних закладів із підприємствами, що є характерним для ФРН.

Проаналізувавши особливості професійної орієнтації в Україні та Німеччині, ми визначили подібне та відмінне у профорієнтації цих країн. Основними подібними ознаками професійної орієнтації є: профорієнтаційна робота здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах; професійна орієнтація має певні періоди свого розвитку; ринок праці має важливий вплив на професійну орієнтацію; на початку XXI ст. ринок праці ставить однакові вимоги щодо якості професійної підготовки фахівців, їх мобільності та навчання впродовж життя.

Відмінними ознаками професійної орієнтації в Україні та Німеччині є: у ФРН законодавчо врегульовано співпрацю загальноосвітніх навчальних закладів із центрами зайнятості та підприємствами; при центрах зайнятості створено профінформаційні центри для молоді; консультанти з центрів зайнятості у ФРН беруть участь у навчальному процесі; підприємства Німеччини беруть активну участь у профорієнтаційній роботі; вони надають учням місця для проходження практики, щоб молодь могла спробувати себе в тій чи іншій галузі діяльності; активну профорієнтаційну роботу в Німеччині здійснюють ремісничі палати; інформацію щодо професійної освіти надають промислово-торгові палати.

З'ясувавши особливості професійної орієнтації в Україні та Німеччині, ми визначили заходи, що допоможуть поліпшити профорієнтаційну роботу в Україні. Зокрема, потрібно забезпечити співпрацю між школами, підприємствами та іншими працедавцями, залучивши професійно-технічні та вищі навчальні заклади, а також центри зайнятості: надати учням можливість проходити практику на підприємствах; узгодити роботу центрів зайнятості та загальноосвітніх навчальних закладів, закріпивши за кожною школою консультантів з профорієнтації; в умовах профільного навчання готувати учнів до оволодіння інтегрованими професіями, ознайомлювати з можливостями перекваліфікації, професійного та кар'єрного зростання; з метою кращого інформування учнів про ринок праці видавати більше буклетів, проспектів, журналів, газет тощо; ввести у школах курси, які ознайомлювали б учнів зі світом професій, наприклад: «Основи виробництва», «Людина. Праця. Професія», «Професійна кар'єра» та ін.; реалізовувати міжпредметні зв'язки з профорієнтації; активніше проводити у школах роботу з батьками щодо вибору професії їхніми дітьми; розробити «Паспорт з вибору професії», над яким учні працювали б протягом останніх років навчання у школі тощо.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз профорієнтаційної роботи в Німеччині та Україні дає змогу зробити певні висновки.

1. Вивчено педагогічні, психологічні, соціальні, економічні підходи до дослідження проблеми професійної орієнтації. Професійна орієнтація як психолого-педагогічна проблема є спільною діяльністю школи, родини, громадськості, спрямована на підготовку учнівської молоді до вибору професії згідно з інтересами, нахилами і здібностями. Вона повинна здійснюватися на засадах тісної співпраці загальноосвітніх навчальних закладів, центрів зайнятості та підприємств.

Актуалізація професійної орієнтації у сучасному світі та інтенсивність її розвитку зумовлюється високою соціально-економічною та соціально-педагогічною динамікою розвитку суспільства: переходом до постіндустріального суспільства і впровадженням концепцій інформаційного суспільства та суспільства знань, що впливає на економічні процеси; розвитком процесів глобалізації та інтернаціоналізації, які спричиняють зростання професійної та соціальної мобільності людей; суттєвими демографічними змінами – зменшенням народжуваності, збільшенням кількості людей похилого віку; глибокими структурними змінами у сфері зайнятості – скороченням потреб у некваліфікованій і низькокваліфікованій праці, появою постійної необхідності в набутті нових та розширенні наявних компетенцій; демократизацією суспільства – розширенням політичного та соціального вибору, що потребує підвищення активної участі громадян у суспільному житті, розбудовою громадянського суспільства та забезпеченням рівності в освітніх можливостях для різних верств населення; розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які виступають суттєвим важелем освітніх змін; переходом від концепції «освіти на все життя» до концепції «освіти впродовж життя».

2. На основі вивчення соціально-економічних, суспільно-політичних та історико-педагогічних умов розвитку професійної орієнтації в Україні та Німеччині, нами обґрунтовано періодизацію професійної орієнтації в Україні та Німеччині, що охоплює часовий відрізок від початку ХХ століття до початку ХХІ століття. У Німеччині виокремлено:

- перший період – початок ХХ століття (коли було створено перші бюро професійного консультування для молоді) – початок Другої світової війни;
- другий період – 50-ті роки ХХ століття – 90-ті роки ХХ століття; період, коли Німеччина була поділена на НДР та ФРН;
- третій період – кінець ХХ століття – до цього часу. Після об'єднання Німеччини в одну державу появилися нові федеральні землі, де здійснювалися реформи, в тому числі й освітні, відповідно до вимог ФРН.

В Україні ми обґрунтували такі періоди:

- перший період – початок ХХ століття, коли в Україні, як і за кордоном, було утворено перші бюро професійного консультування для молоді – початок Другої світової війни;
- другий період – 50-ті роки ХХ століття – 1990 рік. Це період, коли Україна входила до складу Радянського Союзу;

– третій період – 1991 – 2007 роки. Україна стала незалежною державою, тут відбувався перехід до ринкової економіки, яка значною мірою визначила завдання професійної орієнтації;

– четвертий період – 2008 рік – до цього часу; період розвитку професійної орієнтації в умовах сучасного ринку праці.

На основі аналізу особливостей ринку праці як чинника впливу на професійну орієнтацію з'ясовано, що загалом постають однакові вимоги до фахівців в Україні та Німеччині. До таких вимог належать: мобільність, вміння пристосовуватися до нових умов праці та потреб ринку праці, знання іноземних мов, знання комп'ютерних технологій, готовність навчатися упродовж життя, тобто постійно підвищувати свою кваліфікацію, поглиблювати знання. Функціонування ринку праці ґрунтується на динамічному врівноваженні попиту і пропозиції робочої сили, підтриманні її якісних характеристик на рівні вимог виробництва. Тому наявність у людини високих професійних якостей, різнобічних трудових навичок і вмінь збільшує її можливості на ринку праці як власника робочої сили, робить конкурентноздатною, адаптованою до динамічних вимог середовища. Освіта, професійні знання відіграють значну роль у забезпеченні зайнятості в ринкових умовах, що потребує відповідної професійної підготовки, заснованої на науково обґрунтованій системі професійної орієнтації.

3. Виявлено особливості професійної орієнтації учнівської молоді в Україні в умовах сучасного ринку праці. Основними з них є: у центрах зайнятості основну роботу спрямовано на допомогу молоді, яка отримала статус безробітного, розроблено інформаційні папки з описами професій; з метою співпраці із загальноосвітніми навчальними закладами центри зайнятості встановлюють у школах профорієнтаційні термінали, розробили профорієнтаційний щоденник для учнів 7–8 класів; у загальноосвітніх закладах професійну орієнтацію здійснюють вчителі трудового навчання, вчителі-предметники, класні керівники та психологи шкіл; немає активної співпраці шкіл із центрами зайнятості та підприємствами.

4. На основі вивчення досвіду професійної орієнтації Німеччини ми розкрили її характерні ознаки (визначили певні її особливості), зокрема: професійна орієнтація в школах Німеччини передбачена в загальноосвітніх навчальних закладах усіх федеральних земель; у школах проводять рольові і ділові ігри: школярі розв'язують профорієнтаційні завдання, працюючи під час виробничої практики та екскурсій у фірмах та на підприємствах; Федеральна агенція праці постійно повідомляє про потреби ринку праці; видається багато журналів профорієнтаційного характеру для учнів шкіл; розроблено інформаційні папки; законодавчо врегульовано співпрацю між школами, центрами зайнятості та підприємствами; створено профінформаційні центри для молоді, куди приходять учні з батьками, вчителями чи індивідуально; за кожною школою закріплено консультанта з центру зайнятості; у випускних класах велика увага звертається на міжпредметні зв'язки з професійної орієнтації; розроблено «паспорт з вибору професії» з метою кращої підготовки учнів до професійного вибору.

5. Доведено, що в сучасних умовах професійна орієнтація є важливим елементом навчального процесу в загальноосвітніх закладах, адже саме тут

формується перші й основні кроки щодо професійного вибору. З метою ефективності профорієнтаційної роботи потрібно забезпечити співпрацю шкіл з центрами зайнятості, підприємствами, професійно-технічними та вищими навчальними закладами. Питання вибору професії повинно бути проблемою не тільки учнів, їх батьків та навчальних закладів, які хочуть заповнити навчальні місця, а й держави та підприємств.

Визначивши особливості професійної орієнтації в Німеччині та Україні, ми з'ясували, що в умовах сучасного ринку праці в Україні доцільно: активніше вивчати та впроваджувати досвід профорієнтації зарубіжних країн, зокрема, удосконалити законодавчу базу в аспекті профорієнтаційної роботи: узгодити роботу центрів зайнятості та загальноосвітніх навчальних закладів, закріпивши за кожною школою консультантів з профорієнтації; створити для учнів загальноосвітніх шкіл центри професійної орієнтації при центрах зайнятості; забезпечити співпрацю між школами, підприємствами та іншими працедавцями, залучивши до цієї справи професійно-технічні та вищі навчальні заклади, а також центри зайнятості; запровадити практику учнів загальноосвітніх навчальних закладів на підприємствах.

Профорієнтація – це складова навчально-виховного процесу в школі, тому для покращення профорієнтаційної роботи потрібно запровадити посади спеціалістів-профорієнтаторів у штаті усіх загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів; забезпечити кращу профорієнтаційну підготовку педагогічних працівників; реалізовувати міжпредметні зв'язки у профорієнтаційній роботі; в умовах профільного навчання готувати учнів до оволодіння інтегрованими професіями, ознайомлювати з можливостями перекваліфікації, професійного та кар'єрного зростання; запровадити у школах курси, які ознайомлювали б учнів зі світом професій, наприклад: «Основи виробництва», «Людина. Праця. Професія», «Професійна кар'єра» та ін.; активніше проводити у школах роботу з батьками щодо вибору професії їхніми дітьми; надавати учням більше інформації про потреби суспільства в кадрах; постійно оновлювати матеріально-технічне, інформаційно- та науково-методичне забезпечення.

Творче використання результатів дослідження українських учених та прогресивних ідей зарубіжного досвіду є перспективним шляхом для успішного оновлення усієї системи професійної орієнтації в Україні.

Проведене історико-педагогічне дослідження не претендує на повноту розв'язання проблеми. На нашу думку, подальші наукові пошуки доцільно спрямовувати на вивчення навчально-методичного та законодавчо-правового забезпечення професійної орієнтації у країнах Європейського Союзу, а також у Німеччині. При підготовці учнівської молоді до свідомого професійного вибору потрібно використовувати досвід професійної орієнтації зарубіжних держав, враховуючи водночас специфіку соціально-економічних умов нашої країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ, ЩО РОЗКРИВАЮТЬ ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичний посібник

1. Кузів М. З. Мої кроки до вибору професії : навчально-методичний посібник / М. З. Кузів. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. – 2008 – 89 с.

Методичні рекомендації

2. Кузів М. З. Сучасні підходи до професійної орієнтації молоді як складової профадаптації в умовах ринку праці : методичні рекомендації / М. З. Кузів, Н. Б. Лозинська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. – 2009 – 70 с.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України

3. Кузів М. З. Вибір професії як шлях до професійної підготовки / М. З. Кузів // Вісник Черкаського університету. – Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2008. – Вип. 124. – С. 43–47.

4. Кузів М. З. З історії розвитку профорієнтаційної роботи в Німеччині / М. З. Кузів // Вісник Львівського університету. Випуск 23. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2008. – С. 209–215.

5. Кузів М. З. Особливості профорієнтаційної роботи в Німеччині та Україні в умовах ринку праці / М. З. Кузів // Вісник Львівського університету. Випуск 25. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2009. – С. 298–304.

6. Кузів М. З. Профорієнтаційна робота як допомога у виборі професії / М. З. Кузів // Вісник Прикарпатського університету. Випуск XXIV. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2008. – С. 99–104.

7. Лозинська Н. Б. Особливості профорієнтаційної роботи в Німеччині / Н. Б. Лозинська, М. З. Кузів // Вісник Львівського університету. Випуск 24. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2008. – С. 209–216.

Статті у науково-практичних освітньо-популярних журналах

8. Кузів М. З. Професійна орієнтація в умовах сучасного ринку праці / М. З. Кузів // Освітнянин. – 2008. – № 3. – С. 25–27.

Тези та матеріали конференцій

9. Кузів М. З. Вибір професії в умовах сучасного ринку праці / М. З. Кузів // Іноземномовна комунікація: здобутки та перспективи : Тези доповідей другої міжнародної наукової конференції 24–25 квітня. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – С. 296–297.

10. Кузів М. З. Вибір професії як проблема молодого покоління / М. З. Кузів // Матеріали звітних наукових конференцій кафедри загальної та соціальної педагогіки. Випуск 6. – Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2007. – С. 95–98.

11. Кузів М. З. Особливості професійної орієнтації в Німеччині та Україні / М. З. Кузів // Матеріали звітних наукових конференцій кафедри загальної та соціальної педагогіки. Випуск 7. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2008. – С. 83 – 88.

12. Кузів М. З. Професійна орієнтація та її роль у виборі професії / М. З. Кузів // Психолого-педагогічні засади профільного навчання та профорієнтаційної роботи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 2 листопада 2010 року. Том 2. – Донецьк : Наукове видання, 2010. – С. 266–268.

13 Кузів М. З. Професія в умовах сучасного ринку праці / М. З. Кузів // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 30–31 жовтня. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 29–31.

14. Кузів М. З. Профінформаційні центри як допомога у виборі професії учням Німеччини / М. З. Кузів // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : Матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції 16–17 травня. – Полтава : ПЕП ВМУРОЛ «Україна», 2008. – С. 327–329.

15. Кузів М. З. Ринок праці та професія / М. З. Кузів // Сучасний український університет: теорія і практика впровадження інноваційних технологій : Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-методичної конференції 22–24 квітня. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – С. 42–44.

АНОТАЦІЯ

Кузів М.З. Професійна орієнтація учнівської молоді в Німеччині й Україні в умовах ринку праці (порівняльний аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ, 2011.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано педагогічні, психологічні, соціальні, економічні підходи до дослідження проблеми професійної орієнтації; соціально-економічні та історико-педагогічні умови розвитку професійної орієнтації в Україні та Німеччині; виявлено особливості професійної орієнтації учнівської молоді в Україні в умовах сучасного ринку праці; розкрито характерні ознаки професійної орієнтації учнівської молоді в Німеччині.

У дисертації визначено можливості впровадження прогресивних ідей досвіду професійної орієнтації Німеччини в Україні, що полягає перш за все у забезпеченні співпраці загальноосвітніх навчальних закладів з центрами зайнятості та підприємствами.

Ключові слова: професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, професійне самовизначення, вибір професії, практика, підвищення кваліфікації.

АННОТАЦИЯ

Кузив М.З. Профессиональная ориентация учащейся молодежи в Германии и Украине в условиях рынка труда (сравнительный анализ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики». – Институт педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины, Киев, 2011.

В диссертационном исследовании проанализированы педагогические, психологические, социальные, экономические подходы к исследованию проблемы профессиональной ориентации; социально-экономические и историко-педагогические условия развития профессиональной ориентации в Украине и Германии; выявлены особенности профессиональной ориентации учащейся

молодежи в Украине в условиях современного рынка труда; раскрыто характерные признаки профессиональной ориентации учащейся молодежи в Германии.

В диссертации определены возможности внедрения прогрессивных идей опыта профессиональной ориентации Германии в Украине, которые заключаются прежде всего в обеспечении сотрудничества общеобразовательных учебных заведений с центрами занятости и предприятиями.

Выявлено, что профессиональная ориентация как психолого-педагогическая проблема рассматривается как совместная деятельность школы, семьи, общественности и направлена на подготовку молодежи к выбору профессии в соответствии с интересами, наклонностями и способностями. Она должна осуществляться в условиях тесного сотрудничества общеобразовательных учебных заведений, центров занятости и предприятий.

На основе анализа рынка труда как фактора влияния на профессиональную ориентацию определено, что современный рынок труда предъявляет одинаковые требования к специалистам в Украине и в Германии. К таким требованиям относятся: мобильность, умение приспосабливаться к новым условиям труда и требованиям рынка труда, знание иностранных языков, компьютерных технологий, готовность учиться в течение всей жизни, то есть постоянно повышать свою квалификацию.

Определены особенности профессиональной ориентации в Германии и Украине и раскрыты пути внедрения немецкого опыта профессиональной ориентации в нашей стране. В условиях современного рынка труда в Украине целесообразно: активнее изучать и внедрять опыт профориентации зарубежных стран, в частности, усовершенствовать законодательную базу в аспекте профориентационной работы: согласовать работу центров занятости и общеобразовательных учебных заведений, закрепив за каждой школой консультантов по профориентации; создать для учащихся общеобразовательных школ центры профессиональной ориентации при центрах занятости; обеспечить сотрудничество между школами, предприятиями и другими работодателями, привлекая профессионально-технические и высшие учебные заведения, а также центры занятости; ввести практику учеников общеобразовательных учебных заведений на предприятиях.

Профориентация должна стать составной частью учебно-воспитательного процесса в школе, необходимо в штатном расписании общеобразовательных школ и других учебных заведений предусмотреть должность специалиста-профориентатора, обеспечить более высокую профориентационную подготовку педагогических работников; дать возможность каждому ученику попробовать себя в разных видах деятельности; реализовывать межпредметные связи в профориентационной работе; в условиях профильного обучения готовить учеников к овладению интегрированными профессиями, знакомить с возможностями переквалификации, профессионального и карьерного роста; ввести в школе учебные курсы, которые ознакамливали бы учащихся с миром профессий, например: «Основы производства», «Человек. Труд. Профессия», «Профессиональная карьера» и др.; активнее проводить в школах работу с

родителями по выбору профессии их детей; предоставлять ученикам больше информации о потребностях общества в кадрах; постоянно обновлять материально-техническое, информационно- и научно-методическое обеспечение.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профориентационная работа, профессиональное самоопределение, выбор профессии, практика, повышение квалификации.

SUMMARY

Kuziv M. Professional orientation of discipular youth in Germany and Ukraine under the labour market conditions. – Manuscript.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.01 – «General pedagogics and history of pedagogics». The Institute of education studies and adult education of the National academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2011.

In the dissertation research pedagogical, psychological, social and economic approaches to study the peculiarities of professional orientation are analyzed; social-economic and historically-pedagogical conditions of professional orientation development in Ukraine and Germany; features of Ukrainian school youth professional attitude in contemporary Labor Market are carried out; typical attributes of German school youth professional preferences are reviewed.

The dissertation work deals with a possibility of experience introduction based on progressive ideas for German professional in Ukraine that firstly includes partnership between middle school educational establishments and employment centers as well as with enterprises.

Key words: job-orienting, job-orienting work, job-self-determination, job-choice, practice, job-promotion.